

ІДЕЯ, ЧАС ЯКОЇ НАСТАВ.

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: Зміцер Лукашук та Максим Горюноу. (2020). Беларуская нацыянальная ідэя: што такое Беларусь і хто такія беларусы: восемдзесят пяць кароткіх інтэрв'ю. Мінск: Медысонт.

Євген Магда

НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: [0000-0001-9884-1913](https://orcid.org/0000-0001-9884-1913)

Пошуки національної ідеї на пострадянському просторі тривають не лише в Україні. Про це свідчить книжка Зміцера Лукашука та Максима Горюнова про білоруську національну ідею. Її презентація відбулася у листопаді 2020 року, коли країну охопила політична криза, пов'язана з масовими протестами громадян Білорусі проти оголошених результатів виборів президента. Нині знайти дослідження, обкладинка якого оформлена у біло-червоно-білих кольорах, у книгарнях Білорусі не просто.

Сама книжка – це текстова версія 85 інтерв'ю, які прозвучали протягом попередніх двох з половиною років в ефірі програми «Ідея X» на «ЄвроРадіо» та заслужили бути викладеними на папері. Співавторами дослідження справедливо можна назвати Павла Свердлова та Віктора Малішевського, які розробили цей формат, ба більше – дієвий інструментарій формування національної ідеї. Зауважимо, що не всі інтерв'ю, які торкалися проблеми, увійшли до книжки, яка і без того видана фактично у енциклопедичному форматі та нараховує 604 сторінки.

Автори у вступі розповідають, що прагнення обговорити «хто такі білоруси і що вони думають про себе» прийшла після початку війни на Донбасі, адже і Лукашук, і Горюнов неодноразово бували в Україні (більше того, Максим – уродженець Умані). У Білорусі питання ідентифікації нації під час гібридного конфлікту на території сусідньої держави набуло значної актуальності.

Максим Горюнов, як випливає з текстів, під час інтерв'ю відіграє роль каталізатора дискусій та людини, яка ставить більш гострі за Зміцера питання. Ця роль виглядає корисною для більш повного розкриття теми. Зміцер Лукашук, навпаки, визначає напрям дискусії, відіграючи роль представника білоруськомовної інтелігенції.

Червоною лінією у книжці проходить прагнення заочно посперечатися з Олександром Лукашенком, який у 2017 році заявив, що «національної ідеї в Білорусі досі немає, і нічого». Запитання про ставлення до цього висловлювання часто-густо стає тестовим для різних учасників інтерв'ю, воно провокує на доволі відверті відповіді, помітно поживляє дискусію. До речі, книжка стала частиною громадянської кампанії «Годна», присвяченої вивченню, розвитку та подальшому формуванню білоруської національної свідомості.

Варто звернути увагу на той факт, що співвідношення вживання білоруської та російської мов на сторінках книжки є зворотно-пропорційним ситуації з їх застосуванням у реальному житті Республіки Білорусь. Лукашук та Горюнов

наголошують, що не ставили вимогою спілкування тією чи іншою мовою, натомість гості самі обирали зручну для них. Помітне використання російської мови можна розглядати не лише як відображення існуючих суспільно-політичних реалій, але і як фактор впливу на формування національної ідеї Білорусі.

До мовного питання ми ще повернемося. Заслуговує на увагу технологія публічних інтерв'ю з публічними особами з наскрізною темою. Цей підхід дозволяє не лише скласти уявлення про проблеми, які хвилюють білоруське суспільство, але і зосередитися на їх масштабі та силі звучання в сучасній Білорусі. Обговорення протягом тривалого часу проблеми у тематичних ефірах радіостанції, а потім перетворення їх матеріалів на книжку можна назвати якісно новою технологією кристалізації національної ідеї. Масштабність зрізу громадської думки стосовно формування національної ідеї заслуговує на підтримку та продовження дослідження. Зауважимо відсутність на сторінках дослідження висловлених публічно позицій Нобелівської лауреатки Світлани Алексієвич та відомого музиканта Сергія Михалка, який практично виключив спілкування з білоруськими журналістами. Можливо, без їхньої участі мозаїка національної ідеї виглядає неповною, проте, з іншого боку, суттєво зменшується фактор «істини в останній інстанції». Десятки інших білоруських політиків, діячів культури, економістів, істориків, журналістів, релігійних діячів висловлювали власні погляди на проблему формування національної ідеї з різним темпераментом, тональністю, дехто з них визнавав, що знайти спільну мову вдається далеко не завжди.

Цікаво, що на сторінках книжки відсутні інтерв'ю з офіційними особами, що виглядає потужним змістовним сигналом про пріоритетність громадянського суспільства та його складових у процесі формування національної ідеї. Своїми думками про шляхи її розвитку поділилися, зокрема, колишні голови білоруського парламенту Станіслав Шушкевич та Мирослав Гриб. Показовою виглядає присутність на сторінках книжки литовського філософа Томаса Венцлови, який наголошує: «Національна ідея створює себе сама». Сучасні білоруси активно апелюють до часів Великого Князівства Литовського, сприймаючи їх як період власного розквіту. Ще однією складовою національної ідеї Білорусі чимало учасників дискусій називають розвиток білоруської мови та надання їй рівних прав та можливостей з російською. Це рішення у перспективі може стати наріжним каменем у процесі формування національної ідеї. Повага як елемент функціонування суспільства, демократичний характер влади у Білорусі також звучать складові національної ідеї.

Чи запізналися автори книжки та їхні співрозмовники з пошуком національної ідеї? В сучасному світі відповісти на це питання непросто. У будь-якому разі їхні зусилля спрямовані на формування суб'єктності Білорусі, що створює для держави додатковий елемент стійкості.

Чи стала «Беларуская нацыянальная ідэя» маніфестом нації? Очевидно, що ні, адже і часові межі, і різноплановий характер дискусії про національну ідею не передбачають монолітності формування позиції. Можливо, саме тому цей досвід соціальної комунікації заслуговує на продовження.

Бібліографія:

Lukashuk, Z., Gariunou, M. (2020). Belaruskaia natsyanalnaia ideia: shto takoe Belarus I hto takiia belarusy: vosemdzesiat piats karotkih interviiu [from Belarussian: The Belarusian national idea: what is Belarus and what do Belarusians want: eighty-five short interviews]. Minsk: Medysont.